

PETJA SE NE NAUČIMO IZ KNJIG

LJOBA JENČE

Izročilo je drevo, ki naj nenehno zeleni.

Pavle Merku

Odnos do drevesa kot osi sveta, kot mogočne pojavnosti bivanja, ki presega dolžino človeškega življenja, je že zelo star. Ljudstva so izbrala svoje drevo, ki je simboliziralo trdnost, vztrajnost, dolgoživost, plodnost, življenje, večnost. Slovenci smo častili lipo, ki je v maju že mehko sveže ozelenela. Je tiste vrste drevo, ki je popolnoma skladno med nebom in zemljo, je drevo ravnovesja in mehko, medeno cvetoča o kresu. Žlice iz mehke lipovine so nahranile mnoga lačna usta in zibelke zazibale novorojenčke ..., na dvoriščih varuje slovenske domačije in s šumenjem vetra v krošnji spreminja poletne noči v glasbo zvezd in daljav.

Velikokrat uporabljamo prisposodobu, da ljudsko izročilo predstavlja naše korenine. Predstava o drevesu je v pomoč tudi pri razvijanju človeškega glasu. Ko doživimo ljudsko pesem v živi

obliki neposredno od ljudi, nas prevzame celovito, v vsej svoji vitalnosti, mogočnosti, vkoreninjenosti v obstoj, radost in ritem življenja, z neverjetno skladnostjo med krošnjo, deblom in koreninami. Med večnostjo in sedanjim trenutkom. Občudujemo svetlobo, ki se je ujela med liste, in harmonijo opojnih dišav racvetelega bitja, ki v svoje nedrje vabi mnogo drobnega življenja žuželk, naravnih elementov in ne nazadnje človeka, ki se s pomladjo tudi sam zaljublja, v njegovi senci najde zavetje v vročem poletju, sad v jeseni in ob goloti drevesa premišljuje svoj obstoj v hladnih zimskih nočeh, ko na ogenj nalaga drevesni dar lesa in čaka novega rojstva luči, svetlobe, novih sil življenja. Tako v naravi kot svoji notranjosti.

Ko prejmemo ljudsko pesem v notnem zapisu, imamo prav to nalogo: golemu drevesu pognati življenje. Ljudski pesmi dati samega sebe. Ključ do korenin imamo v svojih rokah. Od nas je odvisno, kako bo pognalo sokove, vzcvetelo, ozelenelo in dalo sad. Nahranilo tudi prihodnje rodove. Ali pa bo iz leta v leto šibkejša, dokler se ne posuši.

V besede sem skušala ujeti nekaj drobnih nasvetov pri poustvarjanju ljudskih pesmi, kot sem jih podala na pevskem seminarju v Laškem jeseni 2009 v organizaciji JSKD Slovenije. Petje je predvsem praktična dejavnost in zahteva doživljanje, ki ga beseda na papirju ne zmora prenesti. Petja se pač ne moremo naučiti iz knjig. Treba je prepevati, da se glas razvije. Vsak dan po malem, kjer koli ste, si popevajte. Zavriskajte. Tudi žalost se prepolovi, ko si olajšate dušo s pesmijo. Vsaj enkrat na teden pa v živo z drugimi ljudmi. Molčanje vam ne bo prineslo sadu krepkega in gibkega grla, niti zadovoljstva in sreče, kot ga zmora dati le petje. Obraz, ki žari od sreče in zadovoljstva, je lepo videti in prav ta, uglasbena energija, ki jo dajemo s petjem, je kot kruh, ki ga dajemo drug drugemu.

Ali ste slišali zgodbo o stonogi? Kako lepo je obvladala svojo hojo, vse dokler je ni nekdo vprašal, kako pa ti veš, katero nogo moraš kdaj premakniti. Stonoga se je ustavila in začela razmišljati o tem, kako zna hoditi. Takrat so se ji začele noge zapletati in morda še danes tam razvozljuje svoj položaj. Skozi evolucijo je razvila in avtomatizirala svoje gibanje. Prav tako je človek skozi evolucijo razvil tradicijo ljudskega petja in vsaka nova generacija je samodejno prevzela navade in izkušnje prejšnje, deloma kaj spremenila, pridala svoje, a prepevati so znali, ne da bi se zavedali, da so se tega spontano sproti naučili. Glas se je razlegal čez polja, skozi gozdove in gore. Plemeniti domove in skupnost. Po naravnem daru so se ljudje, ki so radi prepevali, v kraju med seboj uglasili in vsaj enkrat na teden, navadno v soboto popoldan pod lipo, pred hišami, sredi vasi, po opravljenem delu, prepevali. Moški skupaj, dekleta skupaj, včasih vsi v en glas, vedno večglasno.

Če začnemo razmišljati o tehniki, kako se oblikuje glas, nam to lahko povzroči tudi zmedo, saj je to ena najcelovitejših dejavnosti, ki zavzema aktivnost celega človeka. Pravzaprav ljudem nimamo pravice govoriti, kako naj pojejo, saj moramo izrazu duše pustiti svobodo, naj pojejo po svoje, kot znajo, iz svojih moči, kot jim duša da, saj pojejo zase. Spontanost je kakovost. Pristnost je preprosta in sveta. Ko so ljudje odprli glas, se je še sovražnik tresel od strahu. Moč, ki se po ljudeh izrazi s petjem, lahko premika gore in zato so na primer v času italijanske okupacije prepovedovali ljudsko petje.

Ljoba Jenče na terenu pri Teličevih, Žerovnica ob Cerkniskem jezeru. (Foto: T. Perko, 7. 1. 2007.)

Udeleženci ene od skupin pri delu. (Foto: Janez Eržen, seminar petja ljudskih pesmi, Laško, 21. 11. 2009.)

Ko pa se isti ljudje postavijo na javni oder, nastane lahko povsem druga zgodba, saj domače petje postane javno. Nekateri so enako dobri doma kot na odru. Drugim pogosto manjkata zdravo uho in pravi čut za lepoto, skladnost, primernost in uglašenos. In to kljub njihovi trditvi, da so tako peke njihove none. Posnetki s terena dokazujejo, da v tradicionalnem petju niso nikoli »fušali«. Imeli so lahko raskave glasove, peli so za-tegnjeno in glasno, tudi kdaj kričavo, a vedno uglašeno. Pevca, ki ni ujel pravega glasu, so izločili ali ga potisnili na kraj. Tudi besedilo so peli razločno, vedeli so in občutili, kaj pojejo. Pesem nikoli ni bila prazna, vedno so dali nekaj vanjo, saj so peli zato, da so izrazili sebe. Četudi je bilo to petje za kratek čas. Glasov niso poenotili, da bi jih bilo slišati kot en glas, temveč je vsak ohranil individualnost, svojo barvo in značilnost. Peli so vsak po svoje in vendar skupno ubrano.

Iščemo v preteklosti

Dejstvo je, da je petje »po starem« skupaj z načinom življenja ter šegami in navadami ostalo nekje v preteklosti, sodobnost pa hiti po svojih tokovih. Mnogim sodobni čas ne daje dovolj odgovorov, kdo smo in kam gremo. Globalizacija je vse kulture prepletla in zmešala rase. Mnogi pa želimo občutiti korenine izročila, identiteto, ki bi v nas ponovno vzpostavila človeško dostojanstvo ter občutek pripadnosti nečemu večjemu, ne le širši skupnosti kraja, temveč celoti, narodu in človeštvu nasploh. Ponovno želimo odkriti posebnosti slovenstva, stare moči in jih prenoviti. V ljudskem izročilu namreč občutimo, da je bilo ustvarjeno in vzdrževano v povezavi z utripom in ritmi časa ter prostora narave. Zato s petjem ljudskih pesmi želimo ponovno občutiti povezanost z naravo, veseljem in večnostjo.

Danes na novo odkrivamo glas nekdanjih pevcev, njegova vrednost ima spet mesto v narodovi in splošnočloveški zakladnici, saj nas nagovarja na povsem svoj način, ki je drugačen od vseh ostalih zvrsti glasbe. Kar je še ostalo živega med ljudmi, je neprecenljive vrednosti.

Kako posodobiti preteklost, je vprašanje našega notranjega občutka in odgovornosti. Dejstvo je, da je tradicija skupnega prepevanja zamrla in ljudska pesem živi večinoma le v organiziranih skupinah. Mladi si želijo prepevanja, a nimajo razvitega glasu, medtem ko starejši ljudje, ki pojejo že vse življenje, najdejo priložnosti za petje le še v raznih oblikah ohranjanja ljudske dediščine, ki jih vodi JSKD v sodelovanju z GNI. Le-te

Praktično delo. (Foto: Janez Eržen, seminar petja ljudskih pesmi, Laško, 21. 11. 2009.)

pa se večinoma odvijajo na odrih in ne več v domačem okolju, pri čemer moramo biti odgovorni, kaj in v kakšni obliki sodi na javno predstavitev ljudskega oziroma tradicijskega petja.

Čeprav je izročilo živelo celovito le med nosilci in v njihovem okolju, smo se vendar zavestno odločili, da ga bomo negovali in iztrgali pozabi. Seveda se s spremembo nosilcev in kraja spremeni tudi način izvedbe, saj vsak izvajalec doda nekaj svojega. Toda izročilu bomo podaljšali življenje, da nas bo še naprej nagovarjalo in plemenitilo, starejše generacije pa so dolžne z odgovornostjo, potrpežljivostjo in ljubeznijo predajati naprej njegovo moč. In vsaka nova slovenska generacija bo predstavljala nove veje, cvetove, listje in sadove istega drevesa, a mu dala svoj glas in svoj način.

Če smo imeli srečo in slišali, kako so ljudje v našem kraju peli »po starem«, potem iz spomina potegnimo ta glas, da bo zaživel. Če pa dobimo zgolj notni zapis ljudske pesmi, je tako, kot bi stopili pred golo drevo. Poiskati moramo ključ do njenih korenin.

Da me bodo slišali in razumeli.

Nekaj navodil v pomoč pri vzpostavitvi petja ljudske pesmi

V Laškem je novembra 2009 JSKD Slovenije organiziral celodnevno izobraževanje za folklorne in pevske skupine, kjer sem vodila pevsko delavnico. V treh urah sem predstavila nekaj vaj pri oblikovanju glasu za postavljanje ljudskih pesmi na oder, v popoldanskem delu pa sem prosila sodelavce, da smo delali

po skupinah. Udeležencev je bilo več kot 80, med njimi so bili izkušeni ljudski pevci, šolani pevci, tudi cerkveni, kakor tudi mladi in popolni začetniki, ki se ljudskega petja šele privajajo.

Ljudskih pesmi se lahko naučimo v šoli, načina ljudskega petja pa ne. Tako vsaj trdi stroka in precej resnice je v tem. Toda njegove zakonitosti vendarle lahko prepoznamo in upoštevamo vsaj toliko, da ločimo ljudsko od ostalih zvrsti. V tujini (Bolgarija, skandinavske dežele ...) že več let učijo tehnike ljudskega – tradicionalnega petja in godčevstva celo na akademijah za glasbo. Morda bo kmalu tudi pri nas tako. Torej, ne trdimo, da bi bili lahko spontano »ljudski« v šoli, temveč lahko šolo prilagodimo poučevanju naravnega glasu in upoštevamo njegovo oblikovanje, kot je bilo značilno za različne pokrajine. Spontanost, stik z naravo, druženje in obrednost izvirajo iz načina življenja in potrebe ljudi, tudi človečnosti in duhovnosti.

Kdo igra na moje telo? Sem to jaz, da zazvenim skozi svoje glasbilo – telo v svet? Kako se sploh zgodi glas? Petje odpira dušo.

Naš glas se razvija vse življenje, ni nekaj stalnega. Z zmožnostjo govora se udejanjamo kot ustvarjalna, duhovna bitja. Od otroštva do pozne starosti pa je naš največji dar prav dar petja. Človeški glas

Kdor poje, bolj živi. Njegovo drevo bolj zeleni. Skozenj teče več življenja in duša ima več barv. Vera v skupno izročilo krepi pripadnost narodu, ki je tu že stoletja dolgo. Z negovanjem vlivamo novih moči sebi in mlademu rodu. Živa ljubezen do izročila dela svet boljši.

Iz skupne predstavitve. (Foto: Janez Eržen, seminar petja ljudskih pesmi, Laško, 21. 11. 2009.)

je najpristnejši izraz naše individualnosti. Niti dva človeka nimata enakega glasu. In ko zapojemo, izrazimo svoja najgloblja čustva, občutenja, hrepenenja. Skoraj vsak človek je tega zmožen. In ni kulture, ki ne bi razvila svojega ljudskega petja.

Ljudje smo ustvarjalna bitja. V preteklosti je več generacij dolga desetletja ali celo stoletja živelo na istem področju, skupaj so čustvovali, oblikovale mišljenja, svoje obrede, šege, navade, prepričanja in skupaj delale, med seboj so tkale vezi in skozi komunikacijo oblikovale tudi določen glas skupnosti. Značilen le za tisto vas ali območje. Oblikovale so svoje govorne in pevске posebnosti. *Vsaka vas je imela svoj glas.* Danes marsikje ni več tako, čeprav so značilnosti še zelo prisotne. Zato se bomo potrudili, da ohranimo pri petju čim več lokalnih posebnosti, ki jih lahko prepoznamo na osnovi stika s še živečimi ljudskimi pevci ali na osnovi arhivskih posnetkov.

Delo v skupinah

Odločila sem se, da skupinam ne bom ponudila notnega zapisa pesmi, temveč zgolj besedilo, zapisano v prilagojenem načinu, ne povsem narečnem, ter zvočni posnetek pesmi s terena. Želela sem, da udeleženci prisluhnejo posnetku in sami najdejo v sebi melodijo, svojo lego glasu. Udeleženci so se razdelili v štiri skupine, ki so potem menjale učilnice in s tem tudi vodje popoldanskega petja. Vsaka skupina je imela nalogo, da se nauči eno ljudsko pesem, ki se je pela na Notranjskem (zato ker je redko zastopana na odrih in ker sem na tem terenu sama snemala ljudsko petje).

Vsi so dobili enaka navodila, ki jih nisem posebej pojasnjevala, so jih pa vodje dojeli na osnovi praktičnega dela, ki sem ga izvedla dopoldan – ogrevanje glasu, odpiranje resonančnih prostorov in oblikovanje soglasnikov in samoglasnikov, okraševanje melodije in prilagajanje glasu narečnemu petju. Jasna izreka je bil naš osrednji cilj, saj želimo, da nas poslušalci razumejo, ko pojemo. Intonančna točnost je pomembna, če nismo uglašeni, ni užitka ne pri petju ne pri občinstvu, zato smo določeno pesem prepevali zgolj na enem tonu, šli potem v lego terce in basa in pripravili osnovo za troglasje.

Navodila za delo v skupinah se je glasilo:

besedilo	preberemo eno kitico: razločno, počasi; pretiravamo s soglasniki; pretiravamo s samoglasniki;
ogrevanje za petje	pojemo besedilo na enem tonu, v ritmu pesmi;
prisluhnemo posnetku	
pojemo	po glasovih najprej vsi na glasu najprej; čez; bas;
	zložimo skupaj vse tri glasove – tudi četrtega, če gre;

okraski

ponovno prisluhnemo posnetku; zapojemo in iščemo posebnosti – podaljševanja, pohitevanja, duševni izraz, občutenje.

Izbrane ljudske pesmi:

Hladna jesen že prihaja, Loška dolina, GNI, posnetek, 1968;

Bom zapregu štir konjčke, Bloke, posnetek L. Jenče, 2006;

Nismo Posavčani, Menišija, GNI, posnetek, 1966;

Zbogom nevestica, Cerknjsko polje, posnetek L. Jenče, 2005.

Vse so objavljene na zgoščenki *Notranjsko ... je šla meglica z jezera*, 2007, samozaložba.

Notni zapisi so v istoimenski pesmarici (2009).

Vodje so svoje delo odlično opravili in ga vsak po svoje izvedli po navodilih. Pesem *Zbogom nevestica* je nagovorila globlje premišljevanje o vsebini in predstavi o nevesti, ki odhaja od doma, in o občutenju slovesa in prehoda v odraslo dobo. Moško večglasje ljubezenske pesmi *Hladna jesen* je prineslo na plan občutek, da je kdo med pevci gotovo pel pri zboru isto pesem po priredbi, saj linije basa niso peljali po ljudskem načinu, sicer pa je bila pesem zahtevna, ker so peli počasi in so imeli dolgo sapo. Moško večglasje pesmi *Nismo Posavčani* je bogato prav po basovski liniji in vsebinsko nagovarja ponos in veselje trgovcev z lesom, ki so zapeli ob izkupičku v gostilni. Pesem *Bom zapregu štir konjčke* je dala veliko dela z razlago besed, saj so ohranjeni furmanski izrazi, ki izginjajo iz uporabe, kot tudi furmanstvo samo. Bloško dvoglasje so pevci nadgradili v štiriglasje.

Vse skupine so se na koncu predstavile in vtis je bil izreden, saj so bili slišati kot pravi Notranjci. Resda je na splošno primanjkovalo spodnjih glasov, a vse skupine so zapele samozavestno, krepko in občuteno hkrati. Vsi so torej znali nove štiri pesmi z Notranjske, le vodjem je bil to poseben izziv, ker so morali isto pesem podajati štirikrat različnim skupinam pevcev. O njihovi izkušnji bi bilo tudi dobro kaj prebrati. Morda kdaj drugič. Po besedah udeležencev je nanje dobro vplivala sprememba načina dela.

Ob koncu smo vsi v dvorani skupaj zapeli še pesem *Ena pticka, ena pticka priletela*, tudi zapisana na Notranjskem, ki smo se jo naučili vsi skupaj dopoldan. Zapeli smo jo namreč v spomin slovenskemu alpinistu Tomažu Humarju, ki so mu ravno tisti dan postavili spominski kamen ob Kamniški Bistrici. Tomaž Humar je namreč to pesem velikokrat nesel s seboj v Himalajo. *Ena pticka* in *Riba Faronika* sta tudi moji večni učiteljici. Naše pesmi so nosili ljudje vedno s seboj, ko so iz domovine odhajali po svetu in so jim bile velike tolažnice. Ohranjalke spomina srca.